

Wittgenstein

Renkler Üzerine Düşünceler

ÇEVİRİ: BERKAN ÜZE

RENKLER ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER

Can Düşünce

Renkler Üzerine Düşünceler, Ludwig Wittgenstein

Almanca aslından çeviren: Berkan Üze

Bemerkungen über die Farben

İlk (bu çeviride kaynak alınan) baskı: University of California Press, Berkeley, yay. haz.

G.E.M. Anscombe, 1977

© 2024, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mart 2024, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Didem Bayındır

Editör: Anıl Alacaoğlu

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Sanat yönetmeni ve dizi tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak uygulama: Kubilay Bakmaz / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No: 16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-6315-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

RENKLER ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER

LUDWIG WITTGENSTEIN

ALMANCA ASLINDAN ÇEVİREN
BERKAN ÜZE

LUDWIG WITTGENSTEIN, 26 Nisan 1889'da Viyana'da doğdu. Avusturya-Macaristan monarşisinin başarılı çelik sanayicilerinden olan Karl Wittgenstein ve piyanist eşi Leopaldine'nin en küçük çocuğu olan Wittgenstein Yahudi kökenli olmasına rağmen Katolik gelenek ve göreneklerine göre eğitildi. Ortaokulu Linz'de okuduktan sonra Berlin'de iki yıl makine mühendisliği eğitimi gördü. Mühendis diplomasını aldıktan sonra kendisini derinden etkileyen İngiliz matematikçi ve filozof Bertrand Russell'in yanında okumak için 1912'de Cambridge Üniversitesi'ne gitti. Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya ordusuna yazıldı, savaş boyunca mantık ve felsefe notları tuttu. 20. yüzyılın en önemli felsefi eserlerinden sayılan ve hayatı boyunca yayımladığı tek kitap olan *Tractatus Logico-Philosophicus*'la felsefeye yapabileceği katkıları tükettiğini düşünen ve çalışmalarına ara veren Wittgenstein ani bir kararla yeniden felsefeye yöneldi. 1929'da Cambridge Trinity College'da öğretim üyesi oldu. 1939'da Cambridge Üniversitesi'nde felsefe kürsüsüne atandı. 29 Nisan 1951'de Cambridge'de öldü.

BERKAN ÜZE, Robert Koleji'ni bitirdikten sonra Chicago Üniversitesi'nde Felsefe ve Filoloji bölümlerinde öğrenim gördü. Başlıca ilgi alanları arasında antik felsefe, kıta felsefesi, Alman İdealizmi'nde doğa fikri ve bilim felsefesi bulunan Üze, bu konularda yazılar yazmak ve çeviriler yapmakla meşguldür. 2022'de Boğaziçi Üniversitesi'nde Matematik Bölümü'nde yüksek lisansını tamamlayan Üze, aynı bölümde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

I.

1. Bir dil oyunu: Belli bir cismin bir diğferinden daha açık ya da koyu olmasıyla ilgili bilgi verin. – Bununla ilişkili olan bir başkası: Belirli renk tonlarının açıklıkları arasındaki ilişkiyi ifade edin. (Bununla karşılaştırmalı: İki çubuğun uzunluklarının arasındaki ilişkiyi ve iki sayı arasındaki ilişkiyi belirlemek) – İki dil oyununun da içferdiği önermeler aynı forma sahip: “X, Y’den daha açık.” Ama ilkinde hari-ci bir ilişki var ve önerme zamana tabi, ikincisinde ise dahili bir ilişki var ve önerme zamandan bağımsız.

2. Beyaz bir kâğıt parçasının açıklığını mavi gökten aldığı bir resimde, mavi gök beyaz kâğıttan daha *açık* renktedir. Öte yandan başka bir anlamda da mavi daha koyu, beyaz daha açık olan renktir. (Goethe). Palettteki en açık renk beyazdır.

3. Lichtenberg saf beyazı pek az insanın görmüş olduğunu söyler. Bu durumda çoğu insan bu kelimeyi yanlış mı kullanmaktadır? Kendisi doğru kullanımı nasıl öğrenmiştir? – Gündelik kullanımdan yola çıkarak *ideal* bir kullanım inşa etmiştir. Bu, bunun daha *iyi* bir kullanım olduğu anlamına gelmez, ama belli bir yönde *rafine edilmiş* bir kullanımdır ve burada bir şey uç noktasına taşınmıştır.

4. Ve elbette bu şekilde inşa edilmiş bir kullanım bize yine gündelik kullanımla ilgili bir şeyler öğretebilir.

5. Bir kâğıdın *saf* beyaz olduğunu söylesem ve kâğıt karla yan yana tutulduğunda gri olarak gözüксе, kâğıdı kendi olağan çevresinde açık gri değil de hâlâ beyaz olarak nitелеmekte haklı olurum. Örneğin bir laboratuvar bağlamında daha *rafine* bir beyaz kavramı kullanıyor olabilirim (aynı bağlamda, daha rafine bir kesin zaman kavramı kullanabileceğim gibi).

6. Yeşilin, mavi ve sarının karışımı olmayıp da ana renklerden biri olduğunu hangi gerekçeyle söyleyebiliriz? “Bu ancak renkleri inceleyerek doğrudan bilinebilir” demek doğru olur muydu? Ancak “ana renkler” ifadesiyle yeşili de ana renk olarak adlandırmaya meyilli biriyle aynı şeyi kastettiğimi nasıl bilebilirim? Hayır – burada belirleyici olan dil oyunlarıdır.

7. Şöyle bir görev olsun: Eldeki bir sarı-yeşile (veya mavi-yeşile) daha az sarımsı (ya da mavimsi) bir renk karıştırılsın – ya da birtakım renk örneği arasından seçilsin. Daha az sarımsı olması yeşili mavimsi yapmaz, aynı şekilde tersi de doğru değildir, şöyle bir görev de olabilir: Ne sarımsı ne de mavimsi olan bir yeşil seçmek ya da karıştırarak elde etmek. “Ya da karıştırarak elde etmek,” diyorum çünkü bir yeşil, sarı ve mavinin bir tür karışımından meydana geldiği için aynı anda hem mavimsi hem de sarımsı olmaz.

8. Eğer renkleri karıştırarak (bundan her ne anlaşılıyorsa) elde etmeselerdi dahi insanlar ara renk veya karışık renk kavramına sahip olabilirlerdi. Dil oyunlarında sadece halihazırda elde olan ara veya karışık renkleri aramak ya da seçmek söz konusu olabilir.

9. Yeşil, sarı ve mavinin bir ara rengi olmasa bile, bazı insanlar için mavimsi sarı veya kızılımsı yeşil gibi renkler var olamaz mı? Ya da renk kavramları bizimkilerden tamamen ayrılmış olan insanlar olabilir – nitekim renk körlerinin renk kavramları normal görüşlülerinkinden ayrışır ve normalden her ayrışma bir körlük ya da kusur olmak zorunda değildir.

10. Verilen bir renk tonundan daha sarımsı, beyazımsı ya da kızılımsı vb. bir renk tonu bulmayı veya karıştırarak elde etmeyi öğrenmiş,

aynı zamanda ara renk kavramını da bilen birinden şimdi bize kızılımsı bir yeşil göstermesini isteyelim. Bu direktifi anlamayabilir ya da örneğin, adeta kendisinden düzgün bir dörtgen, beşgen ve altıgendan sonra düzgün bir *tekgen* göstermesi istenmiş gibi tepki verebilir. Peki ya tereddüt etmeden (mesela siyahımsı bir kahverengi olarak adlandırabileceğimiz) bir renk örneğine işaret ederse?

11. Kızılımsı bir yeşile aşına olan biri kırmızıyla başlayıp yeşille biten, belki bizim açımızdan dahi bunlar arasında sürekli bir geçiş tasvir eden bir renk serisi ortaya koyabilecek durumda olmalıdır. Buradan ortaya çıkar ki bizim her seferde aynı tonu, örneğin kahverenginin bir tonunu gördüğümüz yerde, böyle bir kişi bazen kahverengi, bazen kızılımsı bir yeşil görmektedir. Mesela bizim için aynı renge sahip iki kimyasal bileşimin renklerini ayırt edebilir ve birini kahverengi, diğerini kızılımsı-yeşil olarak niteleyebilir.

12. Bütün insanların, bazı nadir istisnalarla, kırmızı-yeşil renk körü olduğunu hayal edin. Ya da şu diğer durumu: Bütün insanların ya kırmızı-yeşil ya da sarı-mavi renk körü olduğunu.

13. Renk körlerinden oluşan bir *kavim* olduğunu düşünün, böyle bir şey gayet olabilir. Bizimle aynı renk kavramlarına sahip olmazlardı. Ayrıca mesela Almanca konuştuklarını varsayarsak, Almanca renk sözcüklerine sahip olurlar ve onları bizden farklı şekilde kullanırlardı ve onları kullanmayı *öğrenme* şekilleri farklı olurdu.

Ya da bir yabancı dil kullanıyorlarsa, onların renk sözcüklerini bizim dilimize çevirmek zor olurdu.

14. Eğer “kızılımsı yeşil” veya “sarımsı mavi” ifadelerini tutarlı bir şekilde kullanmayı doğal bulan insanlar olsaydı ve belki bu şekilde bizde eksik olan birtakım beceriler ortaya koyabilselerdi, bu bizi onların bizim görmediğimiz renkler gördüğünü düşünmeye itmezdi. Ne de olsa bizim renklerimizden biri değilse bir rengin ne olduğuyla ilgili genel olarak kabul görmüş bir kriter yok.

15. Her ciddi felsefi sorunda *kesinsizlik* köklere kadar uzanır.

Her zaman *tamamen* yeni bir şey öğrenmeye hazırlıklı olunmalıdır.

16. Renk körlüğü olgusunun tarifi psikolojinin alanına girer: Peki ya

normal görüş olgusununki de öyle midir? Psikoloji sadece renk kör-lüğünün normal görüşlülükten *ayrışmalarını* tarif eder.

17. Runge (Goethe'nin *Renk Öğretisi*'nde yayımladığı mektubunda) şeffaf ve opak renkler olduğunu söyler. Beyaz opak bir renktir.

Bu renk kavramındaki ya da aynı renkte olma kavramındaki, muğ-laklığı gösteriyor.

18. Şeffaf yeşil bir cam opak bir kâğıtla aynı renge sahip olabilir mi, olamaz mı? Böyle bir cam bir tabloda resmedilirse, palettteki renkler şeffaf olmaz. Tablodaki camların renklerini de şeffaf olarak tarif et-mek istiyorsak, tabloda camı tasvir eden renk benekleri kompleksini onun rengi olarak adlandırmamız gerekir.

19. Bir şey neden şeffaf yeşil olabilir ama şeffaf beyaz olamaz?

Şeffaflık ve yansıma yalnızca bir resmin *derinlik* boyutunda söz ko-nusu olur.

Şeffaf bir ortamın verdiği izlenim, bir şeyin ortamın *arkasında* yer aldığıdır. Tamamıyla tek renkli bir resim şeffaf olamaz.

20. Renklendirilmiş şeffaf bir ortamın arkasında yer alan beyaz bir şey, ortamın renginde, siyah bir şey ise siyah gözükür. Bu kurala göre beyaz bir zeminde yer alan bir siyah “beyaz şeffaf” bir ortamın içinde renksiz bir ortamın içinde gözükteği gibi gözükmelidir.

21. Runge: “Mavimsi bir turuncu, kızılımsı bir yeşil ya da sarımsı bir mor düşünmek istenirse, akla gelen şey güneybatı yönünde bir kuzey rüzgârı gibi bir şey olur... Aynı anda beyaz ve siyah, hem şeffaf hem de *maddesel*... Berrak süt düşünülemediği gibi beyaz ve *saf* bir su düşünülemez.”

22. Bir renk teorisi (fizyolojik ya da psikolojik) değil, renk kavramla-rının mantığını bulmaya çalışıyoruz. Öte yandan bu çoğu zaman haksız olarak bir renk teorisinden beklenen şeyi gerçekleştiriyor.

23. “Beyaz bir su düşünülemez vb.” Bu beyaz bir *berraklığın* nasıl gö-rüneceğinin tarif edilemediği (örneğin boyanamayacağı vb.) anla-mına geliyor ve bu da bu kelimelerin bizden nasıl bir tarif ya da tasvir gerektirdiği bilinmiyor demek.

24. Hangi tür bir şeffaf camın opak bir renk örneğiyle aynı renge sahip olduğunu söyleyemememiz de aynı derecede muğlak. Eğer (renkli bir kâğıdı göstererek) “şu renkte bir cam” arıyorum dersem bu camın içinden görülen beyaz bir şeyin benim renk örneğimle aynı renkte gözükmesi gerektiği anlamına gelir.

Eğer bu örnek pembe, gök mavisi ya da lilaysa, camın bulanık ya da belki berrak ve hafif kırmızımı, mavimsi ya da mor renkte olduğu düşünülür.

25. Sinemada çoğu zaman filmdeki olaylar sanki kumaş bir yüzeyin arkasında duruyormuş gibi görünebilir, ama bu yüzey bir cam tahta gibi şeffaftır. Cam nesnelere renklerini alır ve sadece beyazı, griyi ve siyahı geçirir. (Burada fizik yapmıyoruz ve beyaz ve siyahı tamamen yeşil ve kırmızı gibi renkler olarak görüyoruz.) – Öyleyse burada beyaz ve şeffaf olarak adlandırılacak bir cam tahta hayal ettiğimiz düşünülebilir. Halbuki onu böyle adlandırmak bizi cezbetmiyor; öyleyse şeffaf yeşil bir tahtayla olan analogi bir yerde kırılmakta mıdır?

26. Yeşil bir tahtayla ilgili belki şöyle söyleyebilirdik: Arkasındaki şeylere ve her şeyden önce arkasındaki tüm beyazlığa, yeşilimsi bir renk veriyor.

27. “Bunu hayal edemeyiz”, mantık söz konusu ise, şu demektir: Burada neyi hayal etmemiz gerektiğini bilmiyoruz.

28. Sinemadaki kurgusal bir cam tahtayla ilgili olarak arkasında bulunan nesnelere beyaz bir renk verdiğini söyler miydik?

29. Şeffaf renklerin görünümüyle ilgili şeffaf yeşil, kırmızı vs.’den çıkardığın kuraldan şeffaf beyazın görünümünü inşa et! Bu neden yapılamaz?

30. Her renkli ortam, içinden görülen şeyi karartır, ışığı yutar: Bu durumda benim beyaz camım da *karartmaz* mı? Hem de ne kadar kalınsa o kadar? Eğer öyleyse aslında karanlık bir cam olmalıdır.

31. *Neden* şeffaf beyaz bir cam hayal edilemez – böyle bir şey gerçekte var olsun ya da olmasın? Renklendirilmiş şeffaf camlarla olan analogi nerede bozulur?

Ludwig Wittgenstein'in ölümünden bir yıl önce, 1950'de Oxford'da yazdığı, son eserlerinden olan *Renkler Üzerine Düşünceler* yazarın tek bir felsefi konuya odaklandığı birkaç metinden biri. Renklerle ilgili felsefi sorunların ancak ilgili dil oyunlarına dikkat edilerek çözülebileceğine inanan Wittgenstein, renklerin dildeki kullanımını açıklığa kavuşturmak için Goethe'nin *Renk Öğretisi*'ni ve Philipp Otto Runge'in gözlemlerini de ele alıyor. Renklerin açıklığı ve koyuluğu, renk körlüğü, renklerin göreceliği, farklı dil ve kültürlerdeki karşılıklarının birbiriyle ilişkisi ve renklerle ilgili dil oyunları gibi bağlamlarda renkler üzerine düşünen Wittgenstein kendi renk kuramını oluşturuyor.

